

Waarde economisch verkeer en marktwaarde bij de taxatie van kunst en antiek – theorie en praktijk

WFR 2023/107

Uit wetsgeschiedenis, jurisprudentie en literatuur komt de waarde economisch verkeer (WEV) naar voren als een constant, eenduidig waardebegrip, dat dicht in de buurt komt van marktwaarde. De huidige kunst- en antiectaxatiepraktijk interpreteert WEV echter als waardebegrip dat, afhankelijk van de context, tot een hoog of laag waardeniveau leidt.

1. Inleiding: de praktijk

De waardegrondslag WEV wordt door taxateurs van kunst en antiek gehanteerd bij taxaties met een fiscaal-juridische achtergrond zoals aangifte erfbelasting, schenking, onderlinge verdeling na scheiding, en beneficiaire aanvaarding, en luidt: “De prijs die bij aanbidding van de zaak, ten verkoop op de meest geschikte wijze na de beste voorbereiding, door de meest biedende gegadigde, daarvoor zou zijn besteed”.²

Hoe de definitie bij taxaties precies uitgelegd dient te worden is binnen de branche reden voor discussie. Niet geheel verwonderlijk, de uitleg van de WEV hangt immers samen met de context waarin deze zich bevindt. Een en ander heeft in de kunst en antiectaxatiepraktijk geresulteerd in het hanteren van een flexibel waardebegrip: bij een taxatie in het kader van aangifte erfbelasting wordt door taxateurs in de regel uitgegaan van een geschatte lage (veiling)opbrengst met aftrek van eventuele kosten.³ Ten behoeve van waardering in het kader van giftenaftrek wordt er daarentegen uitgegaan van een hoge opbrengst,

namelijk de geschatte prijs die door een koper besteed wordt bij aankoop in de handel (of daarboven). Kortom, een ruime bandbreedte.

Zo stelt J. Bosch van Rosenthal in bijgaand overzicht⁴ dat de WEV binnen de context van successie wordt gesteld op de lage veilingschatting, of iets lager. De WEV binnen de context van giftenaftrek benoemt auteur niet, wel benoemt hij – in een eerdere publicatie – de onderhandse verkoopwaarde die ‘bij een vrijwillige transactie tussen verkoper en koper zonder tussenkomst of betaalde bemiddeling [...] in theorie zou [...] moeten corresponderen met het gemiddelde van de inkoop- en verkoopprijs van een kunst- of antiecthandelaar’⁵ (dit zou overigens, uitgaande van onderstaand schema, neerkomen op € 4000, én een bedrag van circa € 6500/7500). Zie figuur onder aan deze pagina.

Is dit binnen de kunst- en antiectaxatiepraktijk gehanteerde flexibele WEV-begrip correct? In hoeverre komt het overeen met hetgeen de fiscale wetgever voor ogen had met de term, en de uitleg van de waardegrondslag in fiscale jurisprudentie en literatuur?

2. Achtergrond met betrekking tot waarde economisch verkeer

In de wet is geen omschrijving van de WEV opgenomen. Door te kijken naar de wetsgeschiedenis is het echter wel mogelijk om een beeld te krijgen van hetgeen de wetgever voor ogen had. Zo wordt gesproken over een zo objectief mogelijk waardebegrip, waarbij de persoon van de vermogensbezitter als factor bij de waardering zoveel mogelijk wordt teruggedrongen. Een waardebegrip dat een waarde

- verzekering t.b.v. vervanging in de handel (snel na schade):	€	9.000
- verzekering t.b.v. vervanging op veiling (meer tijd nodig):	€	6.000
- onderhandse verkoop (gemiddelde veilingschatting):	€	4.000
- veiling (schatting van hamerprijs excl. koperscommissie):	€	3.000-5.000
- boedelscheiding of familieverdeling (c.a. lage veilingschatting):	€	3.000
➔ - successie of nalatenschap (lage veilingschatting of iets lager):	€	2.700
- executiewaarde (ruim onder lage veilingschatting, want tegen elk aannemelijk bedrag):	€	1.800

1 Patricia Jansma is member of the Royal Institution of Chartered Surveyors en Hobeon/SKO-gecertificeerd TMV register taxateur kunst en antiek.

2 Federatie TMV waardedefinities (2021) onder punt 2, zie https://www.federatie-tmv.nl/wp-content/uploads/2021/06/TMV_waardedefinities_2106.pdf (geraadpleegd 11 februari 2023).

3 Zie J. Bosch van Rosenthal, ‘De waarde van kunst en antiek in het economische verkeer’, *KWEP* 2014/4, p. 1: “Redelijk en billijk lijkt dat de bij successie aan te geven waarde overeenkomt met wat ongeveer de netto opbrengst bij verkoop zou zijn [...]”.

4 Dit overzicht is, met kleine onderlinge verschillen, te vinden in een tweetal publicaties (2006 en 2014) van auteur, zie J. Bosch van Rosenthal, *Kwartaalbericht Estate Planning* (2014) en B. Bakker & J. Bosch van Rosenthal, *Onschatbare waarde, over het kopen en verkopen van kunst en antiek* (3e druk), 2006, p. 179. Als bron noemt J. Bosch van Rosenthal gewoonte of gebruik (toelichting februari 2023). Te letterlijk gebruik van rekenformules is overigens af te raden.

5 B. Bakker & J. Bosch van Rosenthal, *Onschatbare waarde, over het kopen en verkopen van kunst en antiek*, overzicht, p. 179 en toelichting, p. 178.

weergeeft 'die ook anderen dan de belastingplichtige aan eenzelfde vermogensbestanddeel zouden toekennen, waarbij aandacht dient te worden geschonken aan alle van belang zijnde economische factoren'.⁶

In jurisprudentie en literatuur⁷ wordt het begrip verder ingevuld. Een verkoop onder normale (zakelijke, objectieve) omstandigheden dient het uitgangspunt te zijn in de, gegeven de omstandigheid waarin het zich bevindt, meest relevante markt.⁸ Daarbij wordt niet de laagste, noch de hoogst toelaatbare tegenprestatie gezocht: "Daarbij moet niet worden uitgegaan van eventuele abnormale omstandigheden die de transactieprijs kunnen beïnvloeden[...]. Ook moet worden uitgesloten de situatie waarin een partij die in een noodsituatie verkeert, of die niet de werkelijke feitelijke omstandigheden kent, tegen te hoge prijs koopt of tegen te lage verkoopt. De reële prijs komt tot stand in volledige concurrentie op een doorzichtige markt"⁹

3. WEV binnen de context van artikel 21 Successiewet

De WEV wordt genoemd in artikel 21 Successiewet als het bedrag waarover erfbelasting verschuldigd is. Toepassing van de waardegrondslag is in deze situatie derhalve verplicht. Zoals hiervoor beschreven, wordt de WEV binnen deze context in de kunst- en antiëktaxatiepraktijk vaak uitgelegd als lage veilingsschatting, of nog lager. In hoeverre is dit correct?

In het *Chinese pot*-arrest (2013) geeft de Hoge Raad duidelijkheid over hoe de WEV binnen de context van erfbelasting te duiden. Het gaat om '[...] de prijs die bij aanbidding ten verkoop op de [...] meest geschikte wijze en na de beste voorbereiding door de meestbiedende gegadigde daarvoor

zou zijn besteed',¹⁰ waarbij de nadruk ligt op een 'onderbouwde en redelijke waardevaststelling'¹¹ die recht doet aan de werkelijke situatie. Verwacht mag worden dat hier bedoeld wordt de meest waarschijnlijke, binnen een redelijke termijn haalbare opbrengst, en niet het hoogst mogelijk haalbare bedrag.¹² Daarbij mogen eventueel te maken (veiling-/bemiddelings)kosten worden verdisconteerd, indien vaststaat dat de voorwerpen niet worden behouden, maar – met kosten – te gelde gemaakt zullen worden. Het schatten van de *daadwerkelijk* 'op de meest geschikte wijze, na de beste voorbereiding' te realiseren opbrengst is verder leidend, niet de aanname van een tegenvallende opbrengst. Bij de vaststelling van de WEV van een object in het kader van afdracht erfbelasting mag daarnaast rekening worden gehouden met feiten die pas na de peildatum aan het licht zijn gekomen, indien deze relevant zijn voor het correct bepalen van de door het object vertegenwoordigde waarde.

4. Waarde economisch verkeer gift in natura

De Wet IB bevat geen waarderingsvoorschrift voor de taxatie van giften in natura aan ANBI in het kader van giftenaftrek. In dat geval, bepaalt de Hoge Raad in het *Luipaardbont*-arrest (2017), dat kan worden teruggevallen op de waarde die aan voorwerpen toekomt in het economische verkeer. In dit arrest geeft de Hoge Raad aan hoe het WEV-begrip in dit geval te duiden: níét door deze vast te stellen 'op de hoogst toelaatbare tegenprestatie', maar 'dat slechts de waarde in aanmerking komt die ook anderen [...] zouden toekennen, waarbij aandacht dient te worden geschonken aan alle van belang zijnde economische factoren'.¹³ De waarde van de gift zal daarbij aannemelijk moeten worden gemaakt door degene die voor de belastingaftrek in aanmerking wenst te komen.

Welke is die waarde, die ook door anderen aan hetzelfde vermogensbestanddeel wordt toegekend? In de praktijk wordt bij kunst en antiëk vaak een verkoopbedrag op veiling aangehouden als 'de' waarde in de markt. Is dit terecht? Tot op zekere hoogte. Enerzijds kan bij een daadwerkelijk gerealiseerde verkoop – zoals in het geval van de Chinese pot – de verkoop dienen als nagekomen feit, en derhalve een feitelijk houvast voor de berekening van erfbelasting bieden. Ontbreekt de vervolmaking van de transactie echter (zoals bij de taxatie van een gift in natura), dan is men aangewezen op een schatting. Een openlijk toegankelijk platform zoals een veiling kan hierbij welis-

6 T.M. Berkhout, *Waarde in het economische verkeer (FED Fiscale Brochure)*, 2e geheel herziene druk, Deventer: Wolters Kluwer 2015, p. 22 over de memorie van toelichting met verwijzing in noot 6 naar *Kamerstukken II 1958/59*, 5380, nr. 5, p. 7 l.k. en p. 10 l.k.; en conclusie A-G Niessen bij arrest HR ECLI:NL:HR:2017:2825 (*Luipaardbont*-arrest), onder 5.8.

7 Zie conclusie A-G Niessen bij arrest HR ECLI:NL:HR:2017:2825 (*Luipaardbont*-arrest), punt 5.7, met verwijzing in noot 51 naar 4.31 en 4.34-36.

8 Vaak zal het bij kunst, antiëk en kostbaarheden gaan om een retailsituatie, dit is echter geen noodzakelijk gegeven. Denk bijvoorbeeld aan een groep losse diamanten binnen een wholesalesetting. Vergelijk T.M. Berkhout, *Waarde in het economische verkeer (FED Fiscale Brochure)*, 2e geheel herziene druk, Deventer: Wolters Kluwer 2015, p. 42, paragraaf 3.9.2, met verwijzing naar noot 49; en vergelijk RICS Red Book (2022), VPGA 7 Valuation of personal property, including arts and Antiques, p. 120, punt 3, <https://www.rics.org/profession-standards/rics-standards-and-guidance/sector-standards/valuation-standards/red-book/international-valuation-standards>.

9 Zie conclusie A-G Niessen bij arrest HR ECLI:NL:HR:2017:2825 (*Luipaardbont*-arrest), punt 5.7, met verwijzing in noot 51 naar literatuur in punt 4.35, E. Breedveld, 'Vermogensrendementsheffing', in: R.E.C.M. Niessen, *De Wet Inkomstenbelasting 2001*, Den Haag: Sdu 2015, p. 657-658).

10 Zie conclusie A-G IJzerman bij arrest HR ECLI:NL:HR:2013:31 (*Chinese pot*-arrest) punt 5.10.

11 Zie conclusie A-G IJzerman bij arrest HR ECLI:NL:HR:2013:31 (*Chinese pot*-arrest) 5.25; zie ook 4.9.

12 Vergelijk conclusie A-G Niessen bij arrest HR ECLI:NL:HR:2017:2825 (*Luipaardbont*-arrest), punt 5.9, met verwijzing in noot 56 en 58 naar HR BNB 1962/273 in onderdeel 4.14.

13 Zie conclusie A-G Niessen bij arrest HR ECLI:NL:HR:2017:2825 (*Luipaardbont*-arrest), punt 5.8-5.9, met verwijzing noot 56/58 onderdeel 4.14, met HR BNB 1962/273.

waar een beeld¹⁴ geven van de markt voor bepaalde goederen, tegelijk is het geen goed idee om een veilingsschatting of opbrengst zonder meer over te nemen. Zeker veilinghuizen in het hoogste segment zijn immers veranderd van neutrale verkoopplatforms, waar taxateurs informeren, in actieve spelers en leiders (c.q. duopolisten) in diezelfde markt: trends aanblazend, en reputaties van kunstenaars makend of brekend.¹⁵ Ook de financialisering van de kunstmarkt met alle bijbehorende openlijke (denk aan verkoopgaranties) en minder openlijke manipulaties (denk aan het genereren van een fictief prijsniveau door ‘*shill bidding*’)¹⁶ doet de reputatie van veilingopbrengsten als betrouwbare, ‘transparante’ uiting van de markt weinig goed.¹⁷ Hiermee is van ‘volledige concurrentie op een doorzichtige markt’ nauwelijks meer sprake, en kan eigenlijk niet (meer) van een goed functionerende markt worden gesproken.

Ook is het interpreteren van veilingsschattingen en -opbrengsten zonder context niet altijd even makkelijk: vaak is onduidelijk of er sprake is van een opbrengst op *wholesale-* of *retailniveau*, of een klant over- of onder heeft betaald, et cetera. Een en ander maakt het distilleren van een geloofwaardige, betrouwbare WEV uit opbrengsten op veiling minder rechttoe rechtaan dan wellicht op het eerste gezicht lijkt, en werk voor een, zoals de Hoge Raad stelt, ‘*onafhankelijk, gespecialiseerd taxateur [...] die bij zijn waardebepaling rekening kan houden met alle feiten en omstandigheden*’.¹⁸ Dat de Hoge Raad in zijn arrest de onafhankelijkheid van de taxateur expliciet benoemt, hoeft daarbij geen verbazing te wekken. Deze vormt, samen met ter zake deskundigheid van de taxateur, en een

professionele, transparante taxatie,¹⁹ het fundament voor een betrouwbare schatting. Duidelijkheid hierover is geen overbodige luxe, zoals een recente studie van de *US Treasury* aanstipt.²⁰ Met een te hoge (of lage) taxatie kan de taxateur immers meer belastingvoordeel genereren dan waar eigenlijk recht op is.

5. Marktwaarde

In zijn geest vergelijkbaar met de WEV is de internationaal gebruikte marktwaarde zoals omschreven in de International Valuation Standards (IVS): “*The estimated amount for which an asset or liability should exchange on the valuation date between a willing buyer and a willing seller in an arm’s length transaction, after proper marketing and where the parties had each acted knowledgeably, prudently and without compulsion.*”²¹ Ook bij marktwaarde zoals vervat in de IVS is het uit-

14 Een onvolledig beeld, omdat een belangrijk deel – ongeveer de helft – van de verkopen niet op veiling plaats vindt. Zie C. McAndrew, *The Art Market 2018, An Art Basel & UBS Report*, p. 15,

https://d2u3kfw92fzu7.cloudfront.net/Art%20Basel%20and%20UBS_The%20Art%20Market_2018-1.pdf
www.artbasel.com/about/initiatives/the-art-market (geraadpleegd 11 februari 2023).

15 Vergelijk M. Findlay, *The Value of Art*, 2014, p. 32-33: “*For most of the 20th century auction houses functioned as wholesalers to the trade [...]. Now the auction houses make and brake the market reputations of mid-career artists whose work they promote with great fanfare. Christie’s and Sotheby’s no longer just conduct auctions of collectibles. They have education divisions, sell real estate, and own and operate art galleries.*”

16 *Shill bidding* is het (laten) plaatsen van biedingen door een stroman met het doel de prijs op te drijven. Zie G. Adam, *Dark side of the boom*, 2017, p. 84: “*when a work of art is bid up by the owner or a conspirator, to establish a high price rather than to reflect a true wish to purchase. Other works by the same artist, or a collection, would then benefit from the hike in value [...].*”

17 Zie ook M. Gammon, Artsy, 28 november 2018, *The Risks of Using Auction Prices as Artworks’ Fair Market Value*, <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-risks-auction-prices-artworks-fair-market-value>.

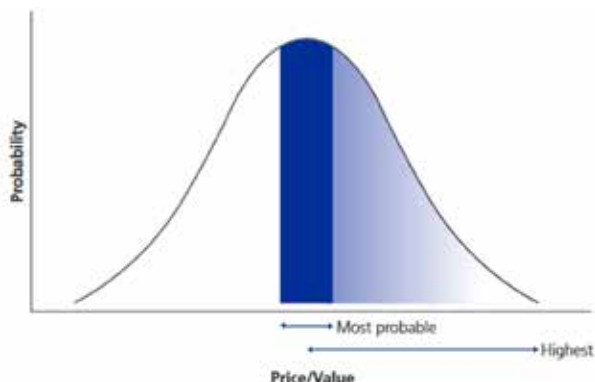
18 Zie conclusie A-G Niessen HR ECLI:NL:HR:2017:2825 (*Luipaardbont-arrest*), punt 5.6.

19 Deze bevat ten minste de voor de taxatie essentiële informatie – denk bijvoorbeeld aan referentiewerken, bij het relateren van de waarde van een werk aan transacties van relevante opbrengsten in de markt – en benoemt de belangrijkste redenen voor de conclusie(s). Vergelijk IVS (2021) Investigations and Compliance, punt 20.1-2, IVS 103 Reporting punt 10.1, 20.1-20.2, 30.1 (g) en (i), <https://www.rics.org/profession-standards/rics-standards-and-guidance/sector-standards/valuation-standards/red-book/international-valuation-standards> (geraadpleegd 19 maart).

20 Zie U.S. Department of the Treasury (2022), *Study of the Facilitation of Money Laundering and Terror Finance Through the Trade in Works of Art*, par. VIII, p. 28, ‘utility in tax matters’ en par. IX, p. 29, ‘complicit professionals’, https://home.treasury.gov/system/files/136/Treasury_Study_WoA.pdf (geraadpleegd 12 februari 2023).

21 Zie IVS (2021) 104, punt 30.1. Dit kan in het Nederlands worden vertaald als: “Marktwaarde is het geschatte bedrag voor welk een goed of een verplichting op de peildatum verhandeld zou worden tussen een bereidwillige verkoper en bereidwillige koper in een zakelijke, objectieve transactie, na passende marketing, waarbij partijen goed geïnformeerd, weloverwogen, en zonder dwang zouden hebben gehandeld.” Vergelijk ook T.M. Berkhout, punt 4.34 in HR ECLI:NL:HR:2017:2825 (*Luipaardbont-arrest*).

gangspunt de meest waarschijnlijke, redelijkerwijs best haalbare prijs²² (mooi weergegeven in de bijgaande afbeelding).²³

In de definitie van marktwaarde valt op hoe de hoedanigheid van actoren en situatie uitgebreid wordt beschreven, waar de WEV-definitie zich vooral beperkt tot waarde/prijs. Het is daarmee een duidelijke aanwijzing voor de taxateur. Interessant bij marktwaarde is verder het in de IVS geformuleerde uitgangspunt van waarde bij 'optimale aanwending'. Zo is voorstelbaar dat de geschatte indirecte opbrengstwaarde²⁴ van een cultuurobject een rol kan spelen, bijvoorbeeld bij een aankoop door de staat. Een in de marktwaarde te verdisconteren indirecte opbrengstwaarde moet daarbij wel voor elke koper te genereren zijn: marktwaarde gaat immers uit van een 'bereidwillige koper', niet van een bijzondere, specifieke bereidwillige koper.²⁵

In de USA wordt marktwaarde gebruikt bij taxaties ten behoeve van aankoop en verkoop, in situaties waarbij deze niet hypothetisch is, maar reëel. In Nederland wordt marktwaarde door taxateurs van kunst en antiek in de taxatiepraktijk (nog) relatief weinig gebruikt. Hetzelfde geldt helaas overigens ook voor het gebruik van taxatiemethodologie, en de professionele standaarden vervat in de IVS, die als professioneel handvat dienen voor taxateurs, én derde partijen die op de taxatie moeten kunnen vertrouwen.

22 "Market value is the most probable price reasonably obtainable in the market [...]. It is the best price reasonably obtainable by the seller and the most advantageous price reasonably obtainable by the buyer." Zie IVS (2021) 104, punt 30.2a.

23 Afbeelding uit: Michael V. Sanders MAI, SRA, *The Appraisal Journal*, Summer 2018, "Market Value: What Does It Really Mean?" Par. Value standard, p. 216. Opgenomen met toestemming van *The Appraisal Journal* (Summer 2018). © 2018 by the Appraisal Institute, Chicago, Illinois, https://www.appraisalinstitute.org/assets/1/29/TAJ_Sum18_206-218_Feat3-MarketValue_ForWeb.pdf.

24 Zoals opbrengst uit tentoonstelling en merchandise. De opbrengst van cultuurobjecten is overigens niet altijd even makkelijk te kwantificeren: denk aan cultureel kapitaal, <https://resources.riches-project.eu/glossary/cultural-capital/> (geraadpleegd 12 februari 2023).

25 Zie IVS (2021) 104 Bases of Value, onder 30.7, <https://www.rics.org/profession-standards/rics-standards-and-guidance/sector-standards/valuation-standards/red-book/international-valuation-standards> (geraadpleegd 28 februari 2023).

6. Conclusie

Het binnen de huidige taxatiepraktijk gehanteerde flexibele WEV-begrip doet geen recht aan de betekenis zoals uitgelegd door de wetsgeschiedenis en de jurisprudentie van de Hoge Raad. Daar wordt immers consistent naar eenzelfde objectieve waarde gezocht, zijnde de waarde die ook anderen aan het voorwerp of kunstwerk zouden toekennen, in de omstandigheid waarin het voorwerp zich bevindt, binnen de context van de markt.

Bij successie is de te verwachten daadwerkelijk te realiseren opbrengst leidend, niet de aanname van een tegenvallende opbrengst. Indien goederen verkocht worden, mogen verkoopkosten (indien daar sprake van is) worden verdisconteerd. Ook bij de taxatie van de WEV in het kader van giftenaftrek dient de taxateur niet uit te gaan van 'de hoogst mogelijke tegenprestatie', maar van een schatting van de waarde die ook anderen aan het object zouden toekennen.

De getaxeerde WEV van de meest waarschijnlijke (hypothetische) verkoopprijs in het kader van successie of giftenaftrek zal daarmee in veel gevallen te vinden zijn op het snijpunt van wat de verkoper denkt te kunnen ontvangen bij een verkoop op wholesale-niveau – aan een handelaar of via een veiling –, en het bedrag dat een handelaar (of veilinghuis dat optreedt als handelaar) op retailniveau aan de 'eind'koper vraagt. Er wordt immers uitgegaan van een hypothetische koper die, op de hoogte van de kenmerken van het object, binnen de situatie waarin het zich bevindt, niet veel meer zal willen geven dan de waarde die ook anderen aan het object toekennen.²⁶ Daarmee komt het Nederlandse WEV-begrip in de buurt van het internationale marktwaardebegrip zoals gedefinieerd in de IVS.

Een professioneel, onafhankelijk en ter zake deskundig taxateur zal bij de taxatie rekening houden met het duiden van extremen, de mogelijkheid van gemanipuleerde opbrengsten, het omgaan met beperkt zicht op onder andere *private sales*, en het belang van het taxatieproces voor de uitkomst. Bij de taxatie bevordert het gebruik van professionele taxatiestandaarden zoals de IVS transparantie, en geeft opdrachtgevers en belanghebbenden houvast over wat verwacht mag worden van de taxateur en de kwaliteit van de taxatie.

Een positieve ontwikkeling is het in de consultatieversie van het wetsvoorstel Fiscale verzamelwet 2024 opgenomen punt om bij giften in natura die samen meer dan € 10.000 bedragen een onafhankelijk taxatierapport te

26 In zijn conclusie bij arrest HR ECLI:NL:HR:2017:2825 (*Luipaardbont*-arrest) refereert A-G Niessen hierbij expliciet – zie noot 51 bij punt 5.7 – aan de IVS-marktwaardedefinitie zoals vertaald door T.M. Berkhout.

vragen, dat voldoet aan bepaalde minimumeisen.²⁷ Hopelijk leidt een grotere vraag naar onafhankelijke, professionele taxaties – ook bij aankopen door de staat – tot bredere toepassing van taxatiemethodologie en professionele standaarden. Bij giften met belastingvoordeel en aankopen door de staat is de laatste jaren immers met regelmaat zeer veel belastinggeld gemoeid, waarmee door de taxateur niet (meer) volstaan kan worden met een ‘*educated guess*’.

27 Zie consultatieversie wetsvoorstel Fiscale verzamelwet 2024, versie 19 juli 2022: artikel 1, onder punt F – voorstel invoeging artikel 6.36a: “*Giften in natura die samen meer bedragen dan € 10.000, worden in aanmerking genomen voor zover de waarde in het economische verkeer blijkt uit een onafhankelijk taxatierapport dat aan bij ministeriële regeling te stellen regels voldoet.*”, <https://www.internetconsultatie.nl/fiscaleverzamelwet2024/b1> (geraadpleegd 26 februari 2023).